

TIPOLOGIA ANTROPONIMELOR CONVENȚIONALE VS. NECONVENȚIONALE ÎN BASME ROMÂNEȘTI

VERONICA ONET

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare, România

The typology of conventional vs. unconventional anthroponyms in Romanian fairy tales

Abstract: This paper discusses conventional vs. unconventional proper names from a series of Romanian fairy tales. Inside this species of the epic genre, name-giving seems to take place in accordance with the precepts of the narrated world. Among the encountered naming mechanisms, there exists the preference for generic anthroponyms (formed, for example, from appellatives). One of the functions of these newly coined names is to create an atmosphere specific to a certain time and space.

In the texts explored both folk and modern names (with standard or modified forms) are used as nicknames. Names become symbols in the literary narrative and the link symbolised – symbolising is not arbitrary, but motivated (we can speak about intra- and extratextual motivation). Thus, there are conventional anthroponyms – certified, standardised names – and unconventional anthroponyms – names created through antonomasia, euphemism, metonymy, metaphor.

This paper aims to identify the existing categories of anthroponyms in the literature investigated (fairy tales) and present their structure and function.

The corpus is collected from Romanian anthologies of folk and modern fairy tales. Methodologically, the study will use the theoretical apparatus specific to semantics, semiotics, stylistics and ethnolinguistics.

Keywords: literary onomastics, conventional vs. unconventional anthroponyms, proper name, function.

Preliminarii

Obiectivul lucrării

În lucrarea de față ne-am propus să prezentăm unele aspecte privind statutul numelor proprii din discursul literar (beletristic), în speță din *basm*, pornind de la încadrarea tipologică a antroponimelor din câteva basme românești¹ în categorii onomastice specifice, pe baza delimitării lor în funcție de actul de numire *convențională* vs. *neconvențională*².

¹ Vezi *Lista basmelor analizate*, la sfârșitul textului.

² Menționăm faptul că prezenta cercetare investighează statutul antroponimelor doar

Domeniul de cercetare este cel al *onomasticii*, perspectiva de abordare este interdisciplinară (*etno- și sociolingvistică*), iar metodele aplicate aparțin *semanticii și stilisticii*. *Corpusul* este preluat din antologii de *basmе culte și populare*³.

Repere teoretice

Considerații generale

Actul denominativ prezintă două moduri de identificare a unui referent, și anume, „o numire convențională, oficială, canonică, standard, având ca rezultat atribuirea unor antroponime *convenționale*, oficiale / canonice / standard și alta [...], „neconvențională, necanonică, non-standard, având ca rezultat atribuirea de antroponime *neconvenționale* / neoficiale / necanonice / non-standard” (Felecan, D. 2014: 17).

Astfel, în timp ce atribuirea unui nume oficial prin intermediul *numirii rituale*⁴ (*actul de botez*) respectă anumite norme impuse de o instanță instituită în acest scop (părinte, preot, ofițerul Stării Civile), *numirea nonrituală*, „reprezintă actul denominativ eliberat de orice fel de restricții” (Felecan, O. 2015: 274) instituționale.

Categoriile antroponimice convenționale includ *prenumele și numele de familie*, iar cele neconvenționale cuprind *apelativele cu valoare generică, nickname-ul, porecele și supranumele* – incluzând și *hipocoristicele*. Unii autori⁵ consideră ultimele două clase onomastice ca fiind distincte între ele, deși au câteva trăsături comune: sunt diferite de numele de familie și de prenume, pot fi (ca structură) *simple* sau *complexe*, „au rol de elemente calificative cu funcție distinctivă” (cf. Ionescu Perez 2007: 222; Felecan, D. 2014: 19).

Între antroponimele neconvenționale, *porecele* prezintă câteva trăsături proprii pregnante: sunt utilizate într-un cerc mai restrâns de persoane, au un accentuat caracter afectiv, reprezintă un punct vulnerabil al celui poreclit în contextul grupului în care funcționează, prezintă mare mobilitate stilistică.

Supranumele are următoarele caracteristici: „funcție exclusiv antroponimică, stabilitate, lipsă de afectivitate, singularitate” (Felecan, N. 2010: 102).

Hipocoristicul este „un tip de supranume deantroponimic, unanim acceptat, care trebuie definit după criteriile semantico-pragmatice, căci selecția și uzul lui în *formula antroponimică*⁶ sunt determinate de intenția vorbitorului și de finalitatea comunicării” (Ionescu Perez 2007: 228).

din perspectivă sincronică. O problemă care s-ar pune, la nivel diacronic și care ar îngreuna includerea unor nume într-o categorie sau alta, ar fi pierderea statutului de *nume actuale*, utilizate în societate, și conservarea lor doar la nivelul inventarului de *nume virtuale*. Concret, unele prenume (*Eliodor* – în basm *Aleodor*, *Calimendru*, *Costan*, *Stan*) au ieșit din uz, ele putând fi întâlnite doar în nomenclaturi.

³ Cf. Surse.

⁴ „Actele de atribuire de nume sunt *rituale* (exemplu: *botezarea*) sau *nonrituale* (exemplu: *poreclirea*)” (Golopenția-Eretescu 1972 I: 146; Felecan, N. 2010: 81).

⁵ Vezi, de exemplu, D. Felecan (2010: 179–200), N. Felecan (2010: 89–117) și O. Felecan (2015: 274–287).

⁶ *Formulele antroponimice* sunt: „unități discursive prin care se realizează funcția de

Ca numitor comun al tuturor categoriilor citate, a fost propus conceptul de *apelativ*, definit ca „that *potentially allocutive expression* used by a locutor to *identify a person or a group of people*” (Manu Magda 2012: 25). Acesta se divide, din punct de vedere semantic, în „appellative proper names (anthroponyms)” și în „appellative common nouns (group names)”, iar din punct de vedere morfosintactic în „units (appellatives that have a simple structure/ morphological classes such as nouns or adjectives converted into nouns)” și în „formulas (appellatives with a complex structure: phrases, sentences)” (Manu Magda 2012: 26).

După Ionescu Perez, citat mai sus, atât *apelativul (deapelativ)*, cât și *hipocoristicul (deantroponim)* sunt clase ale *supranumelui*.

La nivel lingvistic, fiecare dintre categoriile antroponimice, descrise mai sus, beneficiază de propriile procedee de construcție (sintactică, semantică, stilistică) – unele comune mai multor clase – procedee care au o *determinare diacronică și sincronică (sociopragmatică)*⁷.

Statutul numelor proprii în basm

În lumea fictivă a basmului, atât forma, respectiv structura antroponimelor, cât și conținutul semantic al acestora sunt diferite de cele ale numelor din viața reală.

Onomaturgul își numește personajele, fiind pe deplin conștient de rolul numelor în poveste și de impactul acestora asupra cititorului (este vizată latura pragmatică a discursului).

People's real-life names can reveal quite a bit about them: gender (usually), race / ethnicity, time and sometimes place of birth, even some of the hopes, dreams, and attitudes of their parents. Names in fiction reveal more information reliably because authors know the past, present, and future of their characters (Black and Wilcox 2011: 156).

În timp ce numele din *lumea reală* sunt orientate spre mediul în care funcționează, „the names of fictional characters function as orientation signs in the *fictiv world*” (Bertills *apud* Black and Wilcox 2011: 153).

La nivelul textului literar, și, implicit, în basm, numele dobândesc o nouă semnificație, diferită de cea inițială, „transformându-se din *realonime* în *simbonime*” (Istrate 2001: 10). Astfel, procesul denominativ la nivelul discursului fabulos devine unul *symbolic*, numirea realizându-se în conformitate cu preceptele lumii narate, într-un spațiu și într-un timp care nu sunt deteriorate de căderea în istorie, ci într-un loc unde realul și fantasticul fuzionează.

Dacă legătura dintre *semnificatul* și *semnificantul* semnului lingvistic este una convențională, arbitrară, nu același lucru putem afirma despre cele două laturi ale

individualizare și de identificare a membrilor unui grup uman și a grupului considerat ca unitate” (Ionescu Perez 2007: 218–219).

⁷ Pentru prezentarea acestor clase cu aplicare la materialul analizat în prezenta lucrare, vezi *infra*: p. 7.

simbolului – *simbolizant* și *simbolizat* – care sunt dependente una de cealaltă printr-o *motivare intratextuală* și/ sau *extratextuală*.

Funcții ale denotației în basm

Denotația în basm îndeplinește anumite funcții (vezi Fornalczyk 2012: 62):

– primare

a) *funcția referențială*, cu rol de a identifica și de a diferenția personajele între ele prin nume (*Aleodor, Calimendru, Petru*),

– secundare

b) *funcția ficțională* (denotația are rolul de a introduce alocutorul în *universul de discurs* propriu basmului (*Jumătate-de-Om-Călare pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop, Statu-Palmă-Barbă-Cot* etc.),

c) *funcția de caracterizare* – semantica numelui trimite la aspecte legate de gen, vârstă, naționalitate, trăsături de personalitate (*Greuceanu, Lăptița, Prâslea*),

d) *funcția expresivă* – numele are caracter expresiv (*Flămânzilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă, Șperlă*).

Inventarul onomastic din basmele investigate

Inventarul onomastic al basmelor este condiționat, în primul rând, de *caracterul fictiv*, aparținând domeniului fantastic, al personajelor. Această trăsătură conduce la selecționarea numelor din aceeași sursă a „fictivului”, a fantasticului, a nonrealului (deci *nume fictive, artificiale*).

Ca urmare a celor menționate, în basm sunt identificate, în primul rând, antropime din clasa *neconvențională*, menite să servească obiectivele estetice ale speciei. Acestea din urmă sunt conferite *ad hoc* de către povestitorii populari și sunt propagate, pe cale orală, utilizatorii recreându-le perpetuu prin actualizarea narațiunii. Ele se comportă ca *semne iconice*, „având menirea de a fotografia un anumit tip de comportament al titularului” (Felecan, D. 2014: 19).

Nu lipsec, din inventar, nici antropimele convenționale, mai ales în *basmele culte*, care mizează pe procedee literare mai subtile și mai puțin pe efecte ale sensului numelor în evaluarea esenței personajelor⁸.

În consecință, inventarul onomastic din basm este format, în primul rând, din *nume generice*, care reprezintă *potențialitatea*, universalul nescindat, unde „doar prin intermediul unei operațiuni secundare, de individualizare, pornind de la universal, limbajul poate ajunge la desemnarea exemplelor particulare” (Coșeriu 2009: 48).

Având în vedere faptul că personajele din basme sunt *tipice*, adică respectă tiparele

⁸ În basmele cercetate de noi, s-a înregistrat un singur antroponim convențional. Este vorba despre numele *Petru* (< lat. *Petrus* < gr. *Petros*, gr. *kepha*, „piatră”; acesta este atribuit chiar de către Iisus apostolului său, Simion). Numele, *Aleodor*, poate fi interpretat, atât ca nume convențional (< gr. *helios* și *doron*, „soare” și „dar”; acesta este atestat în dicționare sub mai multe forme: *Alidor, Eliodor, Heliodor, Iliodor*), cât și ca nume neconvențional (formă primară de numire a lui *odor*, termen conotativ, de alint adresat copiilor, însoțit de actualizatori).

de construcție impuse de specie (personaje pozitive / negative / adjuvanți / opozanți), sensul numelor neconvenționale trebuind să intre în rezonanță cu tiparele evocate mai sus. Altfel spus, nu putem atribui nume benefice unor personaje negative și invers, ci, numele este atribuit în concordanță cu statutul celui care-l poartă.

Categoriile onomastice neconvenționale

După cum am mai menționat, dintre categoriile onomastice identificate în materialul investigat, sunt predominante *genericile*. Marea majoritate a acestora provin de la substantive comune, amintind de numirea primară, dinainte de scindarea *universaliilor* și de apariția *individualului*; cele mai multe nume, în cadrul discursului fabulos sunt *derivate și compuse antonomazice* de la apelative (*pure names* sau *embryonic names*, v. Fornalczyk 2010: 61): *Lăptița*, *Tei-Legănat*, *Sfarmă-Piatră*, *Strâmbă-Lemne* etc.. Claude Levi-Strauss (2011: 179) numește acest proces de numire proprială „o detotalizare a speciei și prelevarea unui aspect parțial”. Numirea în basme se realizează aidoma celei primitive, când numele reprezenta *totemul*, fie el vegetal sau animal.

Exemple:

- *genericile*:

De-cu-Sară (BC1), *Miez-de-Noapte* (BC1), *Zori-de-Ziuă* (BC1).

- *porecle*:

– analitice⁹ (bazate pe perceperea la *distanță personală* vs. *intimă* a celui poreclit). Personajul se singularizează printr-un defect fizic minor care vizează ochii, nasul, buzele, tenul etc. Aceste porecle sunt atribuite de persoane care îl cunosc foarte bine pe cel poreclit.

Buzilă (BC4), *Ochilă* (BC4), *Spânul* (BC4) (< lat. *spanus* „căruia nu îi cresc barbă și mustață”).

– analitice₂ (bazate pe perceperea la *distanță socială* a celui poreclit). Personajul se singularizează prin defecte majore, cum ar fi: prea gras, prea scund, prea înalt, cu un format defectuos etc., acestea putând fi observate de oricine de la distanță, fără a-l cunoaște îndeaproape pe cel poreclit.

Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop (BP1), *Păsări-Lăți-Lungilă* (BC4), *Prâslea* (BP6) (< sârbul *prustu* „mezinul”), *Sfarmă-Piatră* (BP9), *Statu-Palmă-Barbă-Cot* (BP9), *Strâmbă-Lemne* (BP9).

– sintetice (formate cu ajutorul unor calificatori substantivali sau adjectivali). Aceste porecle sunt bazate pe intuirea fizionomiei globale a celui poreclit.

Bulimandră (BP2) (= arhaism, sinonim cu *fleandură*, *cârpă*), *Călin Nebunul* (BC1) (< gr. *kalos* „frumos” și *nike* „victorie” și prefixul *ne-* + *bun*; este un nume întâlnit în onomasticonul slavilor, bulgarilor, sârbilor, croaților, rușilor, ucrainenilor), *Genarul*

⁹ vezi Golopenția-Eretescu 1972: 193–212; Felecan, D. 2010: 187,188; Felecan, N. 2010: 102–117; Felecan, O. 2015: 273–284.

(BC2) (trimite la denumirea populară a lunii ianuarie sau ar putea proveni din substantivul latinesc, formă de genitiv plural, *genarum*, Eminescu utilizând în textele sale simbolul ochiului).

– metaforice

Harap-Alb (< *arap*, „slugă” sau /arhaismul/ *arap* cu sensul de „negru, arab”); chiar dacă circumstanța în care Spânul îi atribuie numele, *Harap-Alb*, este una stabilită printr-o convenție, iar în basm, ceea ce ai promis, rămâne promis, numele este unul *neconvențional*.

– porecla- anecdotă (care prezintă ceva special din viața celui poreclit):

Baba Birșa (BC6) (< fie din reg. *birîș* „argat, slugă la vite”, fie din reg. *birje*, „talangă”, termenul fiind format prin asimilare și reprezenta „gura satului”), *Flămânzilă* (BC4) (< *flămând* + sufixul *-ilă*, mânca și nu se sătura), *Gerilă* (BC4) (< *ger* + sufixul *-ilă*, nu se încălzea niciodată), *Setilă* (BC4) (< *sete* + sufixul *-ilă*, bea și nu își potolea setea), *Șperlă* (BP8) (< sârbul *sprljiti* „a arde cenușa încă fierbinte care acoperă cărbunii, spuză”; eroul dormea pe sobă și era impregnat cu funingine).

• supranume:

Greuceanu (BP4) (< *greu* + sufixul *-eanu*; personajul era foarte puternic și purta soarele și luna pe umeri);

Faurul Pământului (BP4) (< lat. *faber*, *fabri*, „fierar”; în basme personajul este înzestrat cu puteri supranaturale și confecționa obiecte vrăjite);

Făt-Frumos (BC2) (< lat. *fetus*, cu sensul de „fiu, fecior, flăcău”, sens ieșit astăzi din uz; în basme numele său descrie un copil extraordinar de frumos, predestinat de a deveni erou; unii autori susțin că denumirea personajului ar deriva din numele lui *Phaeton*, fiul zeului Helios sau identificat cu Apollo),

Levizioara (BP5) (< bulgarul *livada*, ucraineanul *levada*, regionalism utilizat cu sens conotativ, „frumusețe, tinerețe”),

Mândra-Lumei (BP2) (provine din apelativul *mândru*, ambele substantive având forme populare; numele are formă de superlativ, sensul fiind „cea mai frumoasă”),

Zâna Zorilor (BC6) (*Zâna* < lat. *Diana* – *Zâna* este un personaj fantastic feminin, imaginat ca o femeie frumoasă, bună, cu puteri supranaturale și cu darul nemuririi, iar substantivul defectiv de singular, *zori*, semnifică tinerețea veșnică),

Roșu-Împărat, *Verdeș-Împărat* (BC4) – nume formate aidoma celor ale voievozilor și împăraților din istorie (Negru-Vodă) (vezi Munteanu Siserman 2014: 227–234).

O categorie aparte de nume o formează numele-monstru.

• teratonym¹⁰

Câne-Porc (BP7) (nume-totem),

¹⁰ „To my knowledge, *teratonym* is an original coinage that combines the prefix *terato-* with the suffix *-nym*, derived from the Greek words for *monster* (*teras*) and *name* (*onoma*)” (Robinson 2010: 136).

Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop; spre deosebire de literatura fantastică, în basme aceste nume-mască au rol ludic și nu înspăimântător.

Componența lexicului onomastic

Din perspectivă sincronică, cele mai multe nume au în componența lor *arhaisme*, *regionalisme* și *forme populare*, tocmai pentru ca acestea să fie decodificate, de către toți receptorii, în concordanță cu ceea ce exprimă. Prin repartitia numelor la un anumit stil funcțional, se încearcă o gradare a funcției fantastice la nivelul textual.

Din perspectivă diacronică, unele antroponime neconvenționale (hipocoristice și diminutive, de tipul *Florița* (BC3), *Ileana* (BC2), *Stăncuța* (BC5), și unele supranume precum *Florea*, *Mândra*) au migrat, în timp, spre clasa numelor convenționale, la început a prenumelor (*Floarea*, *Mândra*) și, ulterior, a numelor de familie (*Florea*, *Mândrea*, *Mândroi*, *Mândrilă*, *Stan*). Acest aspect ne-ar obliga să încadrăm respectivele tipuri onomastice la granița dintre convențional și neconvențional, Au fost incluse în aceeași clasă și numele-hibrid, în componența cărora intră atât un antroponim convențional, cât și unul neconvențional: *Aleodor*, *Călin Nebunul*, *Ileana Cosânzeana*.

Din punctul de vedere al sferei de utilizare (provenienței) a numelor, acestea pot fi:

– *devoționale*¹¹: *Calimendru* (BP3) (< gr. *kalos*, „frumos” + numele popular al lui Dumitru < *Demeter*, zeița vegetației), *Măriuța* (< *Maria* + sufixul *-uța*), *Sfânta Miercuri* (< lat. *Mercurii dies*), *Sfânta Joi* (< lat. *Jovis dies*), *Sfânta Vineri* (< lat. *Veneris dies*), *Ileana Sânziana* (< lat. *sanctus dies Johannis* și forma derivată a numelui grecesc *Elena*).

– *laice*: *Bulimandă*, *De-cu-Sară*, *Faurul Pământului*, *Făt-Frumos*, *Flămânzilă*, *Genarul*, *Gerilă*, *Harap-Alb*, *Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop*, *Levizioara*, *Miez-de-Noapte*, *Mugurel* (BPS), *Ochilă Păsări-Lăți-Lungilă*, *Roșu-Împărat*, *Sfarmă-Piatră*, *Strâmbă-Lemne*, *Sfânta Joi*, *Sfânta Miercuri* (BC6), *Sfânta Vineri* (BC6), *Spânul*, *Șperlă*, *Tei-Legănat*, *Verdeș Împărat*, *Zori-de-Ziuă*.

Din perspectiva funcției îndeplinite în povestire de către personajele denumite, numele pot fi:

– *prototipice*¹² (includ membrii centrali ai categoriei):

Făt-Frumos, *Ileana Cosânzeana*;

– *nonprototipice* (întrunesc cel puțin o proprietate a prototipului categoriei):

Câne-Porc, *Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop*, *Spânul*.

¹¹ Numele devoționale se referă la denotații de ordin mistic, legate de divinitate (vezi Petrache 1998: 9). În literatura de specialitate această categorie mai poartă denumirea nume creștine sau hagiografice.

¹² W. Van Langendonck (2007) clasifică numele proprii în *prototipice* și *nonprototipice*.

Construcția numelor neconvenționale

Trăsături semantice

Principala trăsătură a numelor din basm, alături de *caracterul lor fictiv*, este *caracterul lor motivat*. Această trăsătură stă la originea tuturor mecanismelor semantice folosite: de genericitate, tipizare, caracterizare. Relația motivată, *nume – purtător* funcționează prin negarea sau adăugarea de noi sensuri lexicale figurii literare de bază (sensuri aluzive, semantice, de camuflare etc.). Astfel:

A. Numele în basm prezintă *transparență din punct de vedere semantic*.

Dacă personajele sunt pozitive, au *nume benefice* (*good names*, vezi Fornalczyk 2012: 271), fiind asociate cu anumite concepte, aparținătoare categoriei estetice a *frumosului* (*Făt-Frumos, Ileana Cosânzeana, Zâna Zorilor etc.*), iar, dacă sunt negative, au *nume rele* (*bad names*), acestea relevând concepte din categoria estetică a *urâtului*, (*Câne-Porc, Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop, Spânul etc.*). După cum se poate observa, distincția clară, *benefic vs. malefic*, este vizibilă nu numai în denominația de la nivelul discursului fabulos, ci, chiar și în stratul onomastic primar al textului.

„[...] we often know if we dealing with a good or bad character already at the first encounter, before we even learn about his / her deeds” (Fornalczyk and Biela-Wolonciej 2012: 270).

În funcție de gradul de transparență, numele din basm pot fi încadrate astfel:

– opace¹³:

Calimendru, Cosânzeana;

– transparente (în special numele formate de la apelative)¹⁴:

Bulimandă, De-cu-Sară, Faurul Pământului, Făt-Frumos, Flămânzilă, Genarul, Gerilă, Harap-Alb, Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop, Levizioara, Miez-de-Noapte, Mugurel, Ochilă, Păsări-Lăși-Lungilă, Roșu Împărat, Sfarmă-Piatră, Strâmbă-Lemne, Sfânta Joi, Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri, Spânul, Șperlă, Tei-Legănat, Verdeș Împărat, Zori-de-Ziuă.

B. *Structura motivată a numelui dezvăluie caracterul arhetipal al personajelor.*

În basm întâlnim astfel de *structuri arhetipale*, adânc implementate în *subconștientul*

¹³ Christian Ionescu Perez (2007: 224–225) clasifică antroponimele în *opace* – „Sunt numeroase însă prenume și nume de familie, al căror semnificat morfemic inițial a dispărut complet din înțelegerea vorbitorilor, fie este neutralizat funcțional, deși se conservă” și *transparente* – „morfemele antroponimului sunt inteligibile semantic pentru vorbitorii limbii căreia îi aparțin”. Felecan Oliviu (2011: 40) afirmă că „numele [...] sunt opace doar pentru vorbitorii de rând, deoarece ele au o semnificație clară în limba de origine”.

¹⁴ În opera literară numele sunt motivate intratextual sau extratextual, conotativ (vezi Munteanu 2012: 1), datorită faptului că sunt simboluri la nivel discursiv.

colectiv. În timp ce *Făt-Frumos* (sau corespondentul feminin al acestuia, *Ileana Cosânzeana*) este prototipul învingătorului, atribut sugerat și de semantica numelui, *Jumătate-de-Om-Călăre-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop* sau *Spânul* trimit la un principiu universal malefic, chiar prin atributele fizice pe care le exprimă sensul numelor.

C. Numele proprii din discursul fabulos pot fi considerate *instanțe mascate* care sugerează perspectiva percepției personajelor.

Astfel, *masca* „is hiding and showing at the same time” (...) Used as names of characters, masks, may modify the axiological charge (valuing) of the character, by highlighting a given aspect of his or her personality or behaviour” (Fornalczyk 2012: 274). Unele *nume-mască* dezvăluie semnificația-țintă prin însăși structura lor semantică și stilistică (*Gerilă, Setilă, Tei-Legănat*), pe când altele îl tănuiesc (*Aleodor, Calimendru, Harap-Alb*). Uneori există o neconcordanță între *numele-mască* și trăsăturile de caracter ale personajului (*Bulimandă, Călin-Nebunul, Șperlă*). Altfel spus, există o discontinuitate între aspectul lingvistic și conținutul semantic al numelor, acestea încărcându-se cu valori conotative, expresive, prin adoptarea acestui mecanism de formare (vezi Istrate 2000: 34).

Mecanisme de construcție lexicală

Din perspectiva modului de formare a cuvintelor, numele pot fi alcătuite prin:

A. derivare

- cu sufixe diminutive (*Florița, Levizioara, Măriuța, Mugurel, Stăncuța*),
- cu sufixe augmentative (*Bulimandă, Buzilă, Flămânzilă, Gerilă, Ochilă, Setilă*).

La nivel textual, derivatele îndeplinesc un rol expresiv, cele formate cu sufixe diminutive sugerează aspecte ale frumuseții și tinereții, iar cele cu sufixe augmentative au rol ludic și expresiv. Având în vedere că alocutorii sunt, în special, copiii, nu trebuie neglijată latura pragmatică a discursului fabulos, astfel că numele trebuie să fie transparente pentru a putea fi descifrate corect și pentru a se înfăptui funcția comunicativă prevăzută.

*B. compunere*¹⁵ (prin parataxă sau juxtapunere, prin hipotaxă sau prin determinare):

- substantiv + substantiv – ambele în nominativ (*Statu-Palmă-Barbă-Cot, Ileana Cosânzeana*),
- substantiv în nominativ sau acuzativ + substantiv în genitiv (*Faurul Pământului, Mândra-Lumei, Zâna Zorilor*),
- substantiv + adjectiv (*Făt-Frumos, Harap-Alb*),
- substantiv + prepoziție + substantiv (*Miez-de-Noapte, Zori-de-Ziuă*), prepoziție + substantiv în acuzativ (*De-cu-seară*),

¹⁵ Compusele sunt alcătuite din cuvinte cu existență independentă și sunt întâlnite la toate părțile de vorbire. Majoritatea au caracter popular și afectiv (vezi Felecan, N. 2012: 5).

- substantiv + verb (participiu) (*Tei-Legănat*),
- verb la mod personal + substantiv (*Sfarmă-Piatră, Strâmbă-Lemne*),
- compuse cu structură complexă sau *frazeologisme* (vezi Munteanu 2012: 5) (*Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop, Statu-Palmă-Barbă-Cot*).

Aspecte stilistice în construcția numelor

Funcția stilistică este una dintre cele mai importante în analiza numelor proprii literare, deoarece acestea sunt la nivelul discursului motivate, simbolice, transparente.

Din perspectivă stilistică putem identifica următorii tropi:

- antonomază (marea majoritate a antroponimelor din basme sunt derivate și compuse antonomazice): *Faurul Pământului, Făt-Frumos, Mândra-Lumei, Mugurel* etc;
- eufemisme (întruchipări ale principiului malefic): *Câne-Porc, Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop, Spânul*;
- hiperbole: *Bulimandă, Flămânzilă, Genaru, Gerilă, Greuceanu, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă, Sfarmă-Piatră, Strâmbă-Lemne*;
- metafore: *Faurul Pământului, Lăptița, Mândra-Lumei, Șperlă, Zâna Zorilor*;
- metonimii: *Levizioara, Mugurel, Tei-Legănat*;
- oximoron: *Harap-Alb*.

Concluzii

Ca urmare a celor prezentate anterior, constatăm că sistemul denominativ în basm este condiționat, în primul rând, de caracterul fictiv, aparținând domeniului fantastic al personajelor. Astfel, numele sunt selecționate din sfera nonrealului și sunt încadrate în clasa antroponimelor neconvenționale.

Acestea sunt conferite *ad hoc* de către povestitorii populari și sunt propagate și recreate perpetuu de către vorbitori, prin actualizarea narațiunii.

Dintre categoriile antroponimice întâlnite în basm amintim apelativele, hipocristicele, porecele, supranumele și o categorie aparte, teratonymele.

Lexicul onomastic, în cadrul acestei specii, este unul variat, compus din arhaisme, regionalisme, forme populare. S-au identificat, astfel, nume devoționale vs. laice – din perspectiva provenienței, nume prototipice vs. nonprototipice – din punctul de vedere al funcției îndeplinite în povestire de către personaj, nume opace vs. transparente – în funcție de gradul de transparență.

Ca mecanisme de construcție lexicală s-au întâlnit derivarea cu sufixe diminutive și augmentative și compunerea prin parataxă și hipotaxă.

În timp ce în basmele populare, numele sunt clare, exprimând ceea ce sunt sau ceea ce fac personajele, în basmele culte ele sunt investite cu anumite tâlcuri sau subtilități, acest lucru fiind vizibil la nivel stilistic, unde numele sunt construite cu ajutorul tropilor (antonomază, eufemism, hiperbolă, metaforă).

Factul că cele mai multe denumiri în basm sunt generice explică refuzul acestora de a se fixa istoric, și încercarea lor de a rămâne la nivelul *universaliiilor*, căci numele proprii sunt desemnări *secundare, individuale și unificatoare* (Coșeriu 2009: 38). „Names

are polyphonic [...] they are part of a common onomastic inventory and, once taken from it, they convey characteristics that belong to name bearers over time and space” (Felecan, D. 2013: 226).

Lista basmelor analizate

- „Aleodor Împărat”, în Ispirescu (ed.) 2010: 208. vol. X = BP1;
- „Bulimandă și Mândra Lumei”, în Marian (ed.) 2010: 185 = BP2;
- „Calimendru”, în Marian (ed.) 2010: 92 = BP3;
- „Călin Nebunul”, în Eminescu 2009: 36 = BC1;
- „Făt-Frumos din lacrimă”, în Eminescu 2009: 5 = BC2;
- „Florița din codru”, în Slavici 2010: 57. vol. VIII = BC3;
- „Greuceanu”, în Ispirescu (ed.) 2010: 208. vol. X = BP4;
- „Harap Alb”, în Creangă 2008: 50 = BC4;
- „Levizioara și Mugurel”, în Opreșan (ed.) 2005: 46 (vol. I) = BP5;
- „Prăslea cel voinic și merele de aur”, în Ispirescu (ed.) 2010: 58. vol. X = BP6;
- „Puterile împăratului”, în Bîlțiu (ed.) 2002: 288 = BP7;
- „Stâncuța și Măriuța sau Cruce, Cruciulița mea”, în Slavici 2010: 98. vol. VIII = BC5;
- „Șperlă Voinicul”, în Marian (ed.) 2010: 235 = BP8;
- „Tei-Legănat”, în Bărbulescu (ed.) 1966: 68 = BP9;
- „Zâna Zorilor”, în Slavici, 2010: 36. vol. VIII = BC6.

unde:

BC = basme culte

1 = basmul la care se face referință

BP = basme populare

1 = basmul la care se face referință

Surse

- Bărbulescu, C. (ed.). 1966. *Basme populare*. București: Editura Tineretului.
- Bîlțiu, P. și M. Bîlțiu. 2002. *Basme, povești, povestiri, snoave și poezii populare din zona Codrului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Creangă, I. 2008. *Povești*. Chișinău: Editura Pontos.
- Eminescu, M. 2009. *Basme*. București: Editura Tedit F2H.
- Florea Marian, S. 2010. *Basmele românilor*. București: Jurnalul Național.
- Ispirescu, P. (ed.). 2010. *Basmele românilor*. București: Editura Curtea Veche.
- Opreșan, I. 2005. *Basme fantastice românești*. București: Editura Vestala.
- Slavici, I. 2010. *Basmele românilor*. București: Jurnalul Național.

Bibliografie

- Bălan Mihailovici, A. 2003. *Dicționar onomastic creștin. Repere etimologice și martirologice*. București: Editura Minerva.
- Bertills, Y. 2003. *Beyond Identification: Proper Name's in Children's Literature*. Abo Finland: Abo Akademi University Press.

- Black, S., and B. Wilcox. 2011. Sense and Serendipity: Some Ways Fiction Writers Choose Character Names. *Names. A Journal of Onomastics* 59 (3): 152–163.
- Ciorănescu, A. 2002. *Dicționar etimologic al limbii române*. Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin (trans.) București: Saeculum I.O.
- Cosniceanu, M. 2006. *Dicționar de prenume*. Chișinău: Editura Știința.
- Coșeriu, E. 2004. *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*. Ediție în limba română de Nicolae Saramandu. București: Editura Enciclopedică.
- Coșeriu, E. 2009. *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică*. Antologie, argument și note de Dorel Finaru. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- *** 2005. *Dicționar, ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic (DOOM2).
- Felecan, D. 2010. Porecla – Reflectare a polifoniei, cazul zonei lingvistice din nord-vestul României. În *Aspecte ale polifoniei lingvistice*, 179–201. București: Editura Tritonic.
- Felecan, D. 2013. Mediated Naming: The case of Unconventional Anthroponyms (UA). *Names. A Journal of Onomastics* 61 (4): 219–229.
- Felecan, D. 2014. *Pragmatica numelui și a numelii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive*. Cluj-Napoca: Editura Mega. Editura Argonaut.
- Felecan, N. 2004. *Vocabularul limbii române*. Cluj-Napoca: Editura Mega. Presa Universitară Clujeană.
- Felecan, N. 2010. Categoriile antroponimice: nume, supranume, poreclă. În *Onomasticon. Studii despre nume și numire*, O. Felecan (coord.), 81–120. Cluj: Editura Mega.
- Felecan, O. 2013. *Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual*. Cluj-Napoca: Editura Mega. Editura Argonaut.
- Felecan, O. 2015. Porecle date de elevi/studenti profesorilor. O perspectivă sociolingvistică. <http://www.diacronia.ro/indexing/details/V444/pdf>. (accesat în 9 iunie 2015).
- Fornalczyk, A. D. 2010. *Translating Anthroponyms as Exemplified by Selected Works of English Children's Literature in Their Polish Versions*. Lodz-Warszawa: SWSPiZ.
- Fornalczyk, A. D., and A. Biela-Wolonciej. 2012. Good Names and Bad Names: The Axiological Aspect of Literary Proper Names – A Cognitive Approach. În *Name and Naming: Synchronic and Diachronic Perspectives*, O. Felecan (ed.), 269–283. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Golopenția-Eretescu, S. 1972. Clasificarea prin „numuri” (I). *Revista de etnografie și folclor* 17 (2): 145–154.
- Golopenția-Eretescu, S. 1972. Clasificarea prin „numuri” (II). *Revista de etnografie și folclor* 17 (3): 193–212.
- Ionescu, C. 1993. *Mică enciclopedie onomastică*. Chișinău: Editura Știința.
- Ionescu Perez, P. C. 2007. Concepte, metodologie și terminologie în antroponimia romanică. În *Limba română, limbă romanică. Omagiu acad. Marius Sala la împlinirea a 75 de ani*, S. Reinheimer Rîpeanu, I. Vintilă-Rădulescu (coord.), 215–234. București: Editura Academiei Române.
- Istrate, M. 2000. *Numele propriu în textul narativ. Aspecte ale onomasticii literare*. Cluj: Editura Napoca Star.
- Jung, C.G. 1999. *Simboluri ale transformării. Simbol și libido*. Maria-Magdalena Angheliescu (trans.). București: Editura Universitas.

- Levi-Strauss, C. 2011. *Gândirea sălbatică*. Ediția a II-a, I. Pecher (trans.). Iași: Editura Polirom.
- Manu Magda, M. 2012. Pragmatics and Anthroponymy: Theoretical Considerations Regarding the System of Designating Terms in Contemporary Romanian. În *Name and Naming: Synchronic and Diachronic Perspectives*, O. Felecan (eds.), 18–31. Newcastle upon Tyne: Cambridge Cambridge Scholars Publishing.
- Mic Dicționar Academic (MDA)*. 2010. București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Munteanu, C. 2012. *Problema numelor proprii din literatură în lumina unor idei ale lingvisticii coșeriene*. <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=426> (accesat în 20 aprilie 2013).
- Munteanu Siserman, M. 2012. Bynames of Medieval Romanian Voievodes and Rulers. În *Name and Naming: Synchronic and Diachronic Perspectives*. O. Felecan (Eds.), 227–234. Newcastle upon Tyne: Cambridge Cambridge Scholars Publishing.
- Petrache, T. 1998. *Dicționar enciclopedic al numelor de botez*. București: Editura Anastasia.
- Robinson, C. L. 2010. Teratonymy: The Weird and Monstrous Names of HP Lovecraft. *Names. A Journal of Onomastics* 58 (3): 127–138.
- Smith, G. W. 2006. A Semiotic Theory of Names. *Onoma* 41: 27–44.
- Van Langendonck, W. 2007. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin-New York: De Gruyter.